

ЛАРИН В.А., ст. гр. ЕПР-09м
Наук. кер.: Фіщенко О.М., к.е.н., доц.
ДВНЗ "Донецький національний технічний університет",
м. Донецьк

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВУГІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Определено место угольной промышленности в экономике страны в период нефтегазового кризиса. Проанализировано состояние угольной промышленности Украины. Отражены проблемы угольной промышленности.

Актуальність. Енергетичні ресурси — основа економічної безпеки та політичної незалежності держави. Як відомо, Україна має великі запаси корисних копалин. Однак залежи нафти та природного газу обмежені. Із загального обсягу розвіданих та освоєних енергетичних ресурсів важливе місце належить вугіллю. З економічної точки зору, використання вугілля в енергетиці порівняно з природним газом та нафтою цілком виправдано. За оцінками британського Economic Research Council, вартість електрики, виробленої ТЕС, що працює на вугіллі, у 1,2–1,5 рази менша, ніж на газу [1]. Вугілля є одним із основних первинних енергоносіїв, який займає у світовому балансі друге місце (24%) після нафти (39%) та домінує у видобутку електрики (34–40%). Згідно з прогнозами впродовж наступних 20–30 років споживання вугілля буде зростати з середньорічними темпами 1,4–1,6%, поступаючись нафті (1,7%) та природному газу (2,7–2,8%), але залишаючись при цьому головним джерелом електроенергії [2].

«Світ стоїть на порозі масового переходу від газу на вугілля як найбільш переважному паливу для електростанцій», — такий висновок зробили аналітики британської ділової газети Financial Times у результаті збігу прогнозів трьох найкрупніших виробників обладнання електростанцій: французької Alstom, німецької Siemens та американської General Electric. Згідно їх прогнозам, у наступному десятиріччі приблизно 40 % замовлень буде припадати на турбіни, що працюють на вугіллі [1]. Відродження вугілля як основного палива для отримання електрики повністю змінить тенденції останнього часу.

В умовах світової нафтогазової кризи значення вуглевидобутку різко зростає. Для України, де мало інших джерел енергії, — це питання економічної безпеки. Для подолання кризи вугільної галузі, необхідно скоординувати зусилля всіх гілок влади, бізнесу та науки.

Вугільна промисловість України є найбільш проблемною серед усіх секторів національної економіки. Серед сучасних вчених, які займалися та досі займаються проблемами вугільної промисловості — Б.А. Грядущий, Г.Л. Майдуков, В.І. Полтавець [3], О.І. Амоша, В. Логвиненко [4] та інші.

Ціль дослідження: визначення основних проблем розвитку вугільної промисловості України, першочергових завдань галузі та стратегічних напрямків щодо відродження вугільної галузі.

Основна частина. В Україні достатньо вугілля, щоб жити безбідно більше чотирьох століть. Використовуючи свої величезні запаси цього палива, Україна могла б вже тільки за рахунок вугілля забезпечити власну енергетичну незалежність. Однак галузь перебуває у стані глибокої кризи. За роки незалежності України було три програми розвитку вугільної промисловості, три укази Президента та ряд постанов Верховної Ради. Та усі програми успішно провалилися.

Кінцева ціль запланованих реформ — пошук приватних інвесторів та збільшення до 2030 року щорічного видобутку до 112 млн тон (у 2007 році було видобуто 75,5 млн. тон вугілля). При цьому Україна планує повністю забезпечити власні потреби в енергетичному вугіллі, а імпорт коксового вугілля зменшити до 2,4 млн. тон щорік [5]. Основні споживачі енергетичного вугілля — ТЕС України, які в останні роки виробляють близько 40% усієї електроенергії країни. Планується, що до 2030 року річне споживання ТЕС буде збільшено до 63 млн. тон.

Другий споживач «чорного золота» — коксохімічна промисловість. Передбачається, що до 2030 року споживання коксового вугілля зросте до 39,8 млн. тон [5]. Маючи попит зі сторони могутніх споживачів, Україна повинна підіймати видобуток вугілля, прогнозні запаси якого

складають 117,5 млрд. тон, а промислові запаси на діючих шахтах — 6,5 млрд. тон, включаючи 3,5 млрд. тон (54%) запасів енергетичного вугілля [5]. Однак в останні роки його видобуток зменшується.

Україні, будь-якою ціною, потрібно знайти вихід із лабіринту вугільних проблем. У протилежному випадку наша країна, маючи колосальний запас «чорного золота», може на багато років перетворитися на імпортера російського вугілля. Зараз ми завозимо його із-за кордону в більшій кількості, ніж експортуємо самі. Завозиться він, в основному, з Росії (97%) та Казахстану (3%). Необхідність імпорту зумовлена тим, що в Україні коксового вугілля здобувають недостатньо, того ж воно відрізняється високим вмістом сірки. Крім того, в країні не вистачає вугілля газової групи. Але головне — російське вугілля дешевше.

Україна і зараз входить до першої десятки провідних країн світу за обсягами видобутку вугілля. Однак продуктивність праці в декілька разів нижча, ніж у Росії, Німеччині, Польщі та у десятки разів нижча, ніж у США, Канаді, Австралії, ПАР.

В Україні працюють 163 шахти та три розрізи, що являють собою найстаріший шахтний фонд серед країн СНД: рівень зносу обладнання перевищив 80–90%. Більше 96% шахт понад 20 років працюють без реконструкції, тому не дивно, що більшість з них збиткові. З прибутком працюють два десятки підприємств, останні існують за рахунок державних дотацій [5].

Упродовж останніх років більшість шахт знаходиться у затяжній економічній кризі та у короткі строки за будь-яких варіантів реформування галузі його подолати неможливо, через високу капіталомісткість, інерційність та тривалий час, необхідний для засвоєння засобів відтворення.

Останнім часом на шахтах України фактично не зростають фізичні обсяги робіт. Основні проблеми, які негативно впливають на роботу шахтобудівельного комплексу, зумовлені несвоєчасним та не у повному обсязі фінансуванням будівництва, низьким рівнем заробітної плати, відсутністю власних зворотних коштів.

Коштів, що виділяються з бюджету для підтримки збиткових шахт, хронічно не вистачає, тому рік на рік зростає кредиторська заборгованість галузі, яка майже у 2,5 рази перевищує дебіторську заборгованість. Це свідчить про безвихідний стан галузі.

Оскільки шахтний фонд безнадійно застарів, щороку приходится закривати 2-3 шахти. Зараз на стадії закриття знаходиться 114 підприємств. Знос шахтного фонду став причиною падіння вуглевидобутку [5].

Однією з суттєвих причин падіння рівня видобутку на шахтах Мінвуглепрому є недостатня увага до питань капітального будівництва, проведення видобутків, і як наслідок, підготовки нових горизонтів та нової лінії очисних забоїв.

Як і раніше, залишається незбалансованою економіка вугільних підприємств через нестабільність реалізації продукції, неадекватності цін на вугілля, матеріали та гірничі устаткування, електроенергію. Собівартість 1 тони товарної вугільної продукції вугледобувних підприємств, підпорядкованих Мінвуглепрому, у лютому 2009 року склала 655,59 грн., а ціна 1 тони товарної вугільної продукції — 439,0 грн. Перевищення собівартості над ціною склало 216,59 грн.

Дії монополістів на ринку вугілля та у постачанні шахтного устаткування зупиняють розвиток ринкових процесів, не дають виробникам вугілля можливості вийти на необхідний рівень самоокупності, ставлять бар'єри для інвестування галузі.

З іншого боку, погану реалізацію вугільної продукції та профіцит вугілля у вигляді значних залишків на вугільних складах часто можна пояснити жорстким втручанням Мінвуглепрому та його структур у цінову політику без врахування кон'юнктури ринку. Внаслідок незбалансованості доходів та витрат на вугільних підприємствах практично не формуються амортизаційні кошти як джерело відновлення основних фондів. Упродовж останніх років залишається низькою заробітна плата. В обласному рейтингу рівня заробітної плати робітників за видами економічної діяльності вона займає одинадцяте місце; на багатьох державних підприємствах галузі її виплачують несвоєчасно.

Найголовніша проблема — галузь поки існує за рахунок проїдання виробничого потенціалу, який було сформовано у попередні роки. Крім того, немає реального розуміння механізмів вирішення таких важливих проблем розвитку галузі, як забезпечення безпеки праці, кадрове забезпечення, підвищення продуктивності праці.

Не може не турбувати кадрова проблема галузі, яка назріває вже багато років. Шахтарська праця перестала бути престижною, дефіцит кваліфікованих кадрів у вугільній промисловості набуває загрозливих масштабів. Динаміка змінення чисельності працюючих свідчить, що за останні вісім років промисловість втратила більш половини зайнятих у виробництві [6]. Ситуація

не змінилася і після прийняття Закону України «Про підвищення престижності шахтарської праці». Тому вугільна галузь має вже не проблему, а кадрову катастрофу.

Накопичена за минулі роки заборгованість по заробітній платні значною мірою сплачувалася за рахунок державного бюджету, але кожного разу знов починала стрімко зростати, оскільки не ліквідується першопричина заборгованості — збитковість вугледобувних підприємств. Так, на 1 березня 2009 року заборгованість державних вугледобувних підприємств із виплати заробітної плати досягла 523,7 млн. грн. При цьому заборгованість із виплат заробітної плати шахтарям становить 47,1 млн. грн., заборгованість з відрахувань до соціальних фондів — 476,6 млн. грн.. [8]. Рівень тарифних ставок шахтарів не відповідає діючому законодавству. Довести мінімальну заробітну плату до законодавчо встановленого рівня вугледобувні підприємства не можуть через дефіцит коштів. Поточний аналіз їх фінансової діяльності показує, що практично всі вони знаходяться на критичному рівні неплатоспроможності.

Звичайно, тягарем на економіку галузі, лягають, з одного боку, дуже складні геологічні умови, а з іншого — низький виробничо-технічний рівень більшості шахт.

Аналіз ситуації, що склалася, показує, що наряду з техніко-економічними проблемами, назріла необхідність пошуку важелів активізації виробничої діяльності не тільки прохідників та забійників, але й керівництва шахт та об'єднань.

Саме цю обставину слід визнати немотивованою причиною високих рівнів дотацій галузі, відсутність протягом багатьох років таких тенденцій, як нарощування виробництва та збільшення продуктивності праці, без чого в умовах вільного економічного ринку із системи регулювання попиту та пропозиції на енергетичну сировину випадає основний її елемент — здорова конкуренція виробників.

Турбує продуктивність праці на шахтах, яка знаходиться на рівні середини 50-х років минулого століття. Оплата шахтарів сьогодні ніяк не пов'язана з цим показником. Звідси й фінансова незбалансованість підприємств та зростання собівартості видобутку вугілля. Тому, з метою науково-технічного оновлення виробництва та відчутного зростання рівня продуктивності праці, ключовим концептуальним напрямком є різке збільшення фінансування обсягів гірничих виробіток і введення до експлуатації нових лав, а також реконструкції та капітального будівництва.

Учені-економісти використали ймовірний метод прогнозування, опрацювавши техніко-економічні показники роботи галузі за декілька років. Результати прогнозу невтішні. У 2010 році обсяг видобутку вугілля у Донецькій області може знизитися до 26 млн. тон [4]. Такі цифри логічно пояснюються тим, що статистика на основі непрямих методів враховує всі фактори — дефіцит бюджетного фінансування галузі, поганий розвиток капітального будівництва, знос основних фондів, експлуатацію морально застарілого та фізично зношеного устаткування, плінність та кваліфікацію кадрів тощо. Очевидно: якщо ситуацію не виправити кардинально, то найближчим часом обсяги видобутку вітчизняного енергетичного ресурсу впадуть ще у 1,5–2 рази [4].

Таким чином, реальна ситуація в галузі потребує формування нових підходів до вирішення ключових проблем вугільного виробництва. Послідовна державна політика повинна спиратися на узгодження стратегічних задач та концепції розвитку вугільної промисловості, структури підприємств усіх форм власності з теперішнім станом галузі.

Такі концептуальні напрямки розвитку галузі, як реструктуризація, збільшення обсягів державної підтримки, пошук та впровадження різних структур управління державними підприємствами, поки що не принесли відчутних економічних результатів. Головна перешкода тут — недосконале управління вугільною промисловістю на всіх рівнях. Ні попередні, ні теперішні схеми управління не усувають справжніх причин негативних процесів у галузі. Стосовно вугільної промисловості держава й досі виступає в ролі неефективного власника.

Україна, прийнявши за основу економічного устрою ринкову економіку, тим самим визначила й її основний орієнтир — приватну форму підприємництва. Тому в основу реформування галузі необхідно покласти послідовну політику в приватизації підприємств та залучення державних інвестицій для їх розширеного відновлення [3].

До системи управління шахтами повинні прийти власники та споживачі вугільної продукції, які є ланками в ланцюжках «вугілля – кокс – метал» або «вугілля – електроенергія». Тільки у цьому випадку почнуть діяти ринкові механізми створення цін на вугільну продукцію, з'являться ефективні схеми її реалізації, збалансується економіка виробництва ліквідної продукції. Інвестування галузі можливе тільки за умови проведення її приватизації. Приватизація дозволить залучити приватних інвесторів до розвитку вугільної промисловості.

У Мінпаливенерго розроблено законопроект «Про особливості приватизації підприємств

вугільної промисловості». Його суть у тому, що всі вугільні підприємства будуть поділені на три групи. До першої групи увійдуть привабливі для інвестора шахти. Їх небагато, тому фонд держмайна продасть їх за звичайною ціною. До другої групи будуть включені ті, які за конкретних умов можуть стати прибутковими. Ці підприємства будуть продані, а гроші повернені їм для розвитку, а не до держбюджету. До третьої групи увійдуть шахти, які ще можуть видобувати вугілля, але вони вже ніколи не будуть прибутковими. Їх планується продати за символічними цінами. Ті, хто купить шахти з невеликими запасами вугілля, повинні взяти на себе зобов'язання згодом їх закрити [5].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що заплановані до впровадження ринкові механізми повинні створити базу для досягнення стратегічної цілі — відродження колишнього успіху у вугледобуванні. Вугілля буде ще довго залишатися єдиним енергоносієм, який Україна має в обсягах, достатніх для повного забезпечення потреб національної економіки. Залучити до збиткової галузі десятки мільярдів інвестицій — дуже складне завдання.

У теперішній час вугледобувна промисловість як вид підприємницької діяльності не є привабливою для іноземних та вітчизняних інвесторів, тому що у порівнянні з іншими видами економічної діяльності вона має найбільший ступінь залежності від зовнішніх джерел фінансування, а ефективність використання власних коштів є найнижчою та найбільш непристосованою до динамічних змін, як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Виходячи зі стратегічної значущості вугільної промисловості, яка гарантує енергетичну безпеку, держава повинна спрямовувати всі зусилля на її усесторонню підтримку, створювати для цього благодатний інвестиційний клімат у вугільній галузі, який охоплюватиме сукупність політичних, економічних організаційних та соціальних умов, що будуть визначати привабливість та доцільність інвестування вугледобувних підприємств.

Стан галузі, складність та масштабність наявних у ній проблем та теперішня світова криза не в змозі забезпечити у короткий час радикальне реформування виробництва та підвищення продуктивності праці в галузі. Здійснення реформ потребує прийняття певних виважених рішень, стабільності та фінансових ресурсів.

Бібліографічний список

1. Угольная отрасль. / Д. Седлецкий. // Компаньон. — 15.02.2006. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.companion.ua/Articles/Content/?Id=8886&callback=0>.
2. Янко С.В. Состояние и перспективы приватизации угледобывающих предприятий в Украине / С.В. Янко, Е.С. Чуприна // Уголь Украины. — 2007. — № 1. — С. 17–23.
3. Полтавец В.И. Альтернативы реформирования угольной промышленности Украины / В.И. Полтавец, Б.А. Грядущий, Г.Л. Майдуков // Уголь. — 2008. — № 7. — С. 10–16.
4. Амоша А. Актуальные проблемы развития угольной промышленности Украины / А. Амоша, В. Логвиненко // Экономика Украины. — 2006. — № 12. — С. 4–1.
5. Рынок угля в Украине и в странах ОЭСР. / Г. Бурлака // Деловой вестник. — №11(174). — 2008. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ucci.org.ua/synopsis/dv/2008/dv0811081.ru.html>.
6. Вовченко А. Проблемы реформирования Угольной промышленности Украины / А. Вовченко, В. Гринев // Экономика Украины. — 2008. — № 5. — С. 19–23.

МАСЮК А.Б., ст. гр. ЕФ-09м

Наук. кер.: Хрімлі Т.К., к.е.н., доц.

ДВНЗ "Донецький національний технічний університет",

м. Донецьк

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА НА ПІДСТАВІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ВАРТІСНОГО АНАЛІЗУ

Приведены результаты исследования подсистемы управления финансовой деятельностью предприятия с использованием элементов функционально-стоимостного анализа, рассчитан ожидаемый годовой экономический эффект от внедрения

мероприятій ФСА.

Актуальність. Становлення і розвиток в Україні ринкової інфраструктури суттєво змінюють економічне, інформаційне і правове середовище функціонування підприємств, зміст їхньої фінансової діяльності. Фінансовий стан підприємств впливає на фінансове становище країни в цілому. В організаційній та управлінській роботі підприємств фінансова діяльність займає особливе місце. Від неї багато в чому залежить своєчасність та повнота фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвитку підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.